

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

Vindenstijd

„Zoekt de HERE, terwijl Hij te vinden is; roept Hem aan, terwijl Hij nabij is“.

(Jesaja 55 : 6).

Er zijn tijden, waarop de HERE verre is van Zijn volk. Er zijn ook tijden, waarop Hij Zijn volk nabij is.

Toen de Filistijnen de ark Gods (Gods ere) meenamen en de HERE er zelfs niet meer omgaf, wat de Filistijnen van HEM zouden denken, als de ark in Dagon's tempel a.h.w. gevangen werd gezet — toen was de HERE zo toornig op Zijn volk, dat Hij Zich door niets meer liet tegenhouden, ook niet door hetgeen Mozes in de woestijn eens zeide: „Wat zullen de heidenen Uw heilige naam bespotten!“ Hij was toen verre van Zijn volk.

Psalm 78 zegt van deze tijd: de HERE was als slapende. Hij was doof en hoorde niets. Zulk een tijd was het ook in de ballingschap.

Maar tegen het einde van de ballingschap ontwaakte de HERE en kwam weer naar Zijn volk toe. Hij liet Zich weer vinden.

Over die blijde tijd spreekt bovenstaande tekst.

„O, alle gij dorstigen, komt tot de wateren“.
Het beeld van de waterverkoper! In de hete straten van een Oosterse stad. Dan moet ge er bij zijn, straks is hij voorbij en zijt ge te laat. Ge moet aandachtig het oor neigen om te horen, waar die man te vinden is!

Stel u voor: een vlot met schipbreukelingen, dagen lang ronddobberende op zee. Wat een ellende! Zouden ze dan allen moeten omkomen van honger en dorst? Eindelijk in de verte — een rookpluim — een schoorsteen — een schip! Zoudt ge die stakkers nog moeten opwekken om te zwaaien en de aandacht te trekken, terwijl dat schip nabij is? En dan de zorg: zou het soms een vijandelijk schip zijn? Zou het zich over ons willen ontfermen?

Wie dit overdenkt, verstaat wat „vindens-tijd“ is.

Dan gaat dit woord voor u leven: Zoekt de HERE, terwijl Hij te vinden is, roept Hem aan, terwijl Hij nabij is en eer het te laat is en Hij ons later kan verwijten: waarom kwam Ik en daar was niemand? waarom riep Ik en niemand antwoordde? Jes. 50.

Voor velen heeft dit woord zijn blijde klank verloren, omdat ze niet meer verstaan wat dat is: vindenstijd.

Vindentijd: toen de ballingschap ten einde liep en het weer begon te lichten, toen de HERE zeide: „Troost, troost Mijn volk — zeg tot de steden van Juda: zie hier is uw God (weer)“, Jes. 40.

Vindenstijd: vooral toen God Zelf kwam, Gods Zoon in het vlees: onze Here Jezus Christus. „Hij heeft Mij gezonden om de armen het evangelie te verkondigen, om te genezen die gebroken zijn van hart, om gevangenen te prediken loslating en de blinden het gezicht, om de verslagenen henen te zenden in vrijheid, om te prediken het aangename jaar des HEREN“ — „Heden is deze Schrift in uwe oren vervuld“.

Vindenstijd: ge kondet toen zó maar tot God gaan. Hoevelen hebben Hem toen niet aangeroepen en zijn geholpen, voor tijd en voor goed. „Gij, Zone Davids, ontferm U onzer!“ Jezus van Nazareth ging voorbij!

Maar óók: hoevelen hebben de moeite niet genomen om Hem te zoeken en hebben zo de vindenstijd laten voorbijgaan, voor eeuwig.

Vlak vóór Zijn sterven zeide Jezus: „Nog een kleine tijd is het licht bij u, wandelt terwijl gij het licht hebt, opdat de duisternis u niet bevange“. Deze dingen sprak Jezus en weggaande verborg Hij Zich (Joh. 12 : 36). Hoewel Hij zovele tekenen voor hen gedaan had, nochtans geloofden zij in Hem niet, opdat het woord van Jesaja vervuld wierd: Here, wie heeft onze prediking geloofd en wie heeft oog gehad voor de verlossende arm des Heren? In meerderheid is het Joodse volk blind geweest voor de vindenstijd. Velen van dat geslacht van Jezus' dagen hebben nooit weer een „kans“ gehad.

Vindenstijd: begon voor ons (uit de heidenen) aan te breken op de Pinksterdag, nadat de Joden de Here verworpen hadden. „Toen ben Ik gevonden van hen, die naar Mij niet vraagden. Toen heb Ik mij laten vinden, van degenen die Mij niet zochten. Tot hen, die naar Mijn naam niet zijn genoemd, heb ik gezegd: zie hier ben Ik, zie hier ben ik“ (Jes. 65).

Vindenstijd brak voor Klein-Azië en Europa aan, toen Paulus uitreisde en het evangelie predikte. Later schreef hij daarover aan de Corinthiërs: „Wij bidden u, dat gij de genade Gods niet tevergeefs moogt ontvangen hebben (in de prediking), want God zegt: „in de aangename tijd heb ik u verhoord en in de dag der zaligheid heb Ik u geholpen, zie nu is het de welaangename tijd, zie nu is het de dag der zaligheid“ (2 Cor. 6 : 2).

Nu is het voor Griekenland géén welaangename tijd meer! Practisch is die tijd voorbij, evenals in Turkije. Daar geldt het nu niet meer: „Zie, Ik sta aan de deur en Ik klop (prediking!). Indien iemand Mijn stem zal horen en de deur opendoen, Ik zal inkomen en Ik zal gemeenschap met hem hebben en hij met Mij“.

Voor miljoenen is het geen vindenstijd meer. Of die welaangename tijd nog eens wéér voor hen zal aanbreken? Naarmate de prediking verbasterd en verworpen wordt en de sacramenten verontreinigd worden en God in Zijn gramschap hierover een kracht van dwaling zendt, zodat de mensen de leugen geloven, loopt de vindenstijd af en maakt de dag der zaligheid plaats voor duisternis.

Een mens is niet zo souverain dat hij zich tot God bekeren kan wanneer hem dit belijft.

Daarom klemde de opwekking zo: zoekt de HERE terwijl Hij te vinden is!

Daarom klemde de opwekking zo: zoekt de HERE terwijl Hij te vinden is!

Daarom klemde de opwekking zo: zoekt de HERE terwijl Hij te vinden is!

Daarom klemde de opwekking zo: zoekt de HERE terwijl Hij te vinden is!

Daarom klemde de opwekking zo: zoekt de HERE terwijl Hij te vinden is!

Daarom klemde de opwekking zo: zoekt de HERE terwijl Hij te vinden is!

UIT DE INHOUD:

Vindenstijd	P. K. K.
Verblijdende uitspraken van Prof. Bakker	C. V.
Zonder de wet en onder de wet	H. J. J.
Politieke bezinning	P. G.
Een in memoriam van vijf en twintig jaar geleden	G. P.
Drie proefschriften	J. Stw.
Persschouw	
Van hier en ginds	
Kerknieuws	

En hij verwonderde Zich over hun ongeloof“ (Marc. 6 : 5).

Ja, zegt ge misschien, hoe is dat mogelijk, dat ze die gelegenheid zó hebben laten voorbij gaan!

Terwijl ze zo gemakkelijk genezing hadden kunnen vinden, als ze maar gekomen waren. Maar ze geloofden Hem niet; de timmermanszoon uit Nazareth!

Daar stond onze Heiland vermeld van! Daar is ook heel wat voor nodig om Hem te zoeken, om Hem aan te roepen! Dat doet een mens zo maar niet!

Erkennen van eigen ellende!
„O, God, wees mij zondaar genadig!“
Een gebroken hart, een verslagen geest. Ootmoed.

Anders zijn we blind en laten de ganse kostbare vindenstijd ongebruikt voorbijgaan.

Zo hebben duizenden bondelingen in Babel de HERE laten roepen en zijn niet wedergekeerd naar het heilige land, met Jozua en Zerubabel.

Zo hebben duizenden Joden, toen Jezus op aarde was, Hem laten passeren.

„Die gezond zijn hebben de medicijnmeester niet van node, maar die ziek zijn“.

Wie Hem nodig had? Die vrouw, die Hem zocht en vond in het huis van Simon de Farizeër en zich niet meer goed kon houden. En Jezus heeft Zich van haar laten vinden. Schuldige lippen hebben Hem gekust en Hij zeide: „uw geloof heeft u behouden, ga heen in vrede“ (Lucas 7).

Zacheus heeft hem gevonden: heden is deze huize zaligheid geschied! De Zoon des mensen is gekomen om te zoeken en zalig te maken wat verloren was. Tollenaren en zondaren hebben tot Hem geroepen en Hij liet zich vinden.

Blinde hebben Hem gezocht en niet tevergeefs.

Melaatsen hebben Hem hun stinkende wonden getoond en Hij heeft ze aangeraakt.

De stervende moordenaar aan het kruis vond Hem op het nippertje.

Maar de „rechtvaardigen“ hadden Hem niet nodig en de theoretici van de godsdienst hebben niet tot Hem gesmeekt.

Laten wij vrezende de vindenstijd ongebruikt voorbij te hebben laten gaan, hoewel we misschien druk geweest zijn met veel „problemen“.

„Vermaant elkander te allen dage zolang als het heden genaamd wordt, opdat niet iemand uit u verhard worde, door de verleiding der zonde“ (Hebr. 3 : 13).

„De goddeloze (kerkmens) verlate zijn weg en de ongerechte man zijn (misschien wel godsdienstige) gedachten en hij bekere zich tot de HERE“ (Jes. 55).

ZO ZAL HIJ ZICH UWER ONTFERMEN!

Dat is de zegen van de vindenstijd, dat Hij Zich over ons ontfermt, zoals een dokter zich heenbuigt over onze stinkende wonden om die te zuiveren en te genezen. Dat heeft de Here Jezus bewezen toen Hij op aarde was!

Ge vraagt u soms af: heeft de Nederlandse christenheid nog behoefte aan **genade**? Weten we eigenlijk wel wat **genade** is? Niet slechts theoretisch-theologisch, maar eerst praktisch-gelovig!

Weten we wel wie we eigenlijk zijn: ellendige trotse Nederlanders, die door God worden klein gemaakt, maar die ons dikwijls niet laten kleinmaken, voor Hem niet en voor de mens niet!!

En toch: laat ons tot Hem vluchten, om

het schrikkelijke verwijt te ontgaan: „omdat Ik geroepen heb en gij geweigerd hebt; Mijn hand uitgestrekt heb en daar was niemand die opmerkte en hebt al Mijn raad verworpen en Mijn bestraffing niet gewild — zo zal Ik ook in ulieder verderf lachen en Ik zal spotten wanneer uw vreze komt. Dan zullen zij tot Mij roepen, maar Ik zal niet antwoorden. Zij zullen Mij vroeg zoeken, maar zullen Mij niet vinden” (Spreuken 1).

De vindenstijd definitief voorbij! Te laat! Voor eeuwig!

De HERE is hoog, nochtans ziet Hij de nederige aan, maar de verhevene kent Hij **van verre**! Dat is het omgekeerde van „nabij”.

P. K. KEIZER.

Verblijvende uitspraken van Prof. Bakker

Zoals ieder die meeleeft weet, ging het in de vrijmaking in de veertiger jaren, althans wat de leer betreft, feitelijk om één ding. Namelijk hierom: Heeft de belofte des verbonds — en dus ook de doop, welke niets anders is dan die verzegelde belofte — een **inhoud, kracht, geldigheid, vruchtbaarheid**, welke onafhankelijk is van de gesteldheid, en dan speciaal van het geloof of het ongeloof, van de ontvangers van dit sacrament? Of is het zo, dat de „volle” belofte en de „volle” doop alléén aan de uitverkorenen toekomt, zodat wie niet geloven, wie niet uitverkoren zijn, die „volle” belofte, die „volle” doop, niet ontvangen?

Het synodale standpunt omtrent belofte en doop is duidelijk.

Volgens de synodale leer moet men ten aanzien van de belofte — en dus ook van de doop — tweeërlei onderscheiden.

Enerzijds is die belofte namelijk, om met Prof. J. Ridderbos te spreken, „voor alle kinderen des verbonds, en voorts voor allen, tot wie de roepstem van het Evangelie zal uitgaan. Dit is de belofte als **aanbieding des heils**, of „de belofte des Evangelies”. Maar anderzijds is de belofte ook „een **stellige uitspraak Gods** aangaande hetgeen met **zekerheid** geschieden zal. Aldus omschreven, ziet de belofte niet op die bredere kring, is ze m.a.w. niet „algemeen”, maar is ze **particulier**: ziet ze enkel op de gelovigen, tot wie God Zich richt met de heilsverzekering (Gen. 15 : 1), of, meer algemeen, op de uitverkorenen, aangaande wie God zegt, dat Hij hun het eeuwige heil (ook het geloof zelf, dat voor het ontvangen van het heil onmisbaar is) zal schenken, Jer. 31 : 31 v.v.”¹⁾

In de Vervangingsformule werd deze zelfde idee als volgt omschreven: „In de belofte immers betuigt Hij (namelijk de Heere) **niet alleen**, dat een iegelijk, die in den Zoon **gelooft, het eeuwige leven heeft** (dat is dat algemene aspect der belofte — C.V.), **maar** zegt Hij ook den Heiligen Geest toe, die het geloof werkt, waardoor Hij ons Christus en al zijn weldaden deelachtig maakt” (dit is het particuliere aspect van de belofte).

Het is duidelijk, dat men, zo onderscheidende, in feite **tweeërlei** verbondsbelofte aanvaardt. Zeker, men spreekt alléén over tweeërlei **aspect** van de éne belofte. Maar als die éne belofte naar haar éne aspect heel wat **minder** toezegt, dan zij dat naar haar andere aspect doet; en als zij naar haar éne aspect tot een **veel groter kring** van mensen wordt gericht dan dat naar haar andere aspect geschiedt, dan construeert men in feite twee **verschillende** beloften. Eén die toekomt aan **alle** kinderen des verbonds en aan **allen** tot wie de roepstem van het Evangelie uitgaat. En een andere, die alleen **voor de uitverkorenen** is bestemd en die belooft, toezegt, dat de mensen die haar ontvingen in principe de eeuwige zaligheid bezitten of anders zeker zullen ontvangen.

En evenzo kwam men tot tweeërlei doop. Eén, die verzegeling is van de belofte naar haar algemeen aspect. En een andere, welke die particuliere, alleen aan de uitverkorenen toekomende, belofte verzegelt.

Het is jammer, dat in het onlangs verschenen boek „Ware Christelijke belijdenis der

¹⁾ Zie: Geref. Weekblad van 16 en 30 maart 1951.

Nederlandse Kerken”, zoals Prof. Jager in zijn bespreking daarvan reeds aanwees, op dit fundamentele punt niet overal een duidelijke taal laat horen.

Het spreekt er bij het artikel over de doop b.v. van, dat niet het doopwater, **maar** het bloed van Jezus Christus, Gods Zoon, reinigt van alle zonden. En dat de redding, het heil, niet automatisch aan de doop is verbonden.

Dat is best, om alle vanzelfsprekendheids-geloof af te wijzen. Het „geloof” dat, oppervlakkig redenerend, verzekert: ik ben gedoopt en daarom is het zonder meer met mij in orde. En het is ook best, om af te wijzen de roomse constructie dat het heil, de zaligheid aan het water inhaerent, inklevend, is en in en met dat water eenvoudig krachtens de doophandeling, die voltrokken wordt, geschonken wordt. Maar het is helemaal niet best, als aan die zoeven genoemde zinsnee — nl. dat niet het doopwater, **máár** het bloed van Christus ons reinigt — niet met alle klem wordt toegevoegd, dat naar de leer der Schrift het grote geschenk van de vergeving der zonden en de vernieuwing des levens **zeer innig en altijd** aan het doopwater van de wettige doop is verbonden. En dat dat geschenk in de wettig bediende doop steeds ook met het doopwater aan alle dopelingen met-terdaad wordt gegeven.

Hetzelfde geldt uiteraard ook van het heilig avondmaal. Ook daarin zijn de gaven van Christus, het ganse heil, aan de tekenen van brood en wijn zo innig als maar mogelijk is verbonden en worden in die innige eenheid ook aan alle avondmaalgangers geschonken.

Hierop hebben de reformatoren steeds met alle klem gewezen.²⁾

En het wordt in de gereformeerde confesies ook uitdrukkelijk geleerd. In art. 35 der Ned. Gel. Bel. wordt dat b.v. wel zeer duidelijk gezegd. Daarin heet het eerst, dat de sacramenten met de betekende zaken tezamen gevoegd zijn. Dat is kort en duidelijk gezegd! De sacramenten, doop en avondmaal, zijn met de betekende zaken — dat is: met het ganse heil in Christus, met de afwassing der zonden en de dagelijkse vernieuwing van ons leven — **tezamen gevoegd**, door God zelf **aan elkander verbonden**. Dat heil zit om zo te zeggen in die sacramenten in. Het wordt in, met, die sacramenten bediend, uitgereikt, gegeven. Op deze woorden laat dan de belijdenis dit volgen: die sacramenten worden evenwel niet door allen aan wie ze worden toebediend, met die betekende zaken, met de

²⁾ Om één, minder bekende uitspraak van Calvijn te citeren (C. R. XXXVI, 48): Wij verzekeren nadrukkelijk, dat geen enkele ongeloofigheid kan verhinderen, dat de heilige instelling van Christus (n.l. het sacrament) haar kracht en natuur behoudt; dat Christus' vlees tot een geestelijk voedsel en zijn bloed tot een geestelijke drank aan allen aan wie het sacrament wordt toegediend wordt aangeboden en gegeven; dat het brood een waar symbool van zijn vlees en de wijn een waar symbool van zijn bloed is; dat, wat Christus openlijk uit de hemel verkondigt, namelijk dat Hij zijn lichaam, dat Hij eenmaal aan zijn Vader heeft aangeboden, nu aan de mensen tot voedsel aanbiedt, vast en rechtskrachtig is. Indien de ongeloofigen zich van deze weldaad beroven en hun ongeloof maakt, dat de genieting daarvan hun niet ten deel valt, dan ontkennen wij, dat daardoor van het sacrament ook maar iets afgaat, omdat het sacrament volkomen en ongeschonden is.

„waarheid” van die sacramenten **ontvangen**. Niet allen aan wie het volle sacrament wordt „gegeven”, „ontvangen” ook de betekende zaak, de „waarheid”, welke daaraan verbonden is en daarmee meekomt. Want een goddeloze „grijpt” wel het sacrament. Het volle sacrament. Het sacrament zoals Christus zelf hem dat geeft. Maar hij „ontvangt” toch niet de „betekende zaak”, de „waarheid” van het sacrament, dat is dus: het heil, dat aan het sacrament vastzit en daarin ook aan hem gegeven werd.³⁾ Want, om met Calvijn's catechismus te spreken, zo'n goddeloze verspert door zijn ongeloof aan die betekende zaak, aan die waarheid van het sacrament, de weg.⁴⁾ Zo dringt ze niet triomferend zijn leven binnen. Zo scheurt hij water, brood, wijn van die betekende zaak, die waarheid, af. Hij houdt wat hem betreft ten slotte alléén het door hem uit de volle sacramenten uitgescheurde water, brood en wijn over. En zo ontvangt hij de sacramenten tot zijn verdoemenis.

Ik noem deze dingen weer, omdat in het Gereformeerde Weekblad van de hand van Prof. Bakker een bespreking van het zoeven genoemde boek verscheen, waar ik met vreugde en dankbaarheid op wijzen wil.

Prof. B. oefent namelijk ook kritiek uit op dat boek en wel precies dezelfde als onzerzijds daarop wordt uitgebracht!

Ik noem enkele karakteristieke uitspraken uit wat hij schrijft.

Teken en betekende zaak, zo voert Prof. B. tegen het boek aan, mag men onderscheiden. Maar men mag ze niet tegen elkaar uitspelen. „De sterke woorden van de Bijbel, zo schreef hij letterlijk, volgens welke teken en zaak, water en reiniging van de zonden, brood en lichaam, wijn en bloed door God samengevoegd zijn, mogen niet uit angst voor een verkeerde automatische vereenzelving van uiterlijk zichtbaar teken en onzichtbare genadewerking vervluchtigd worden. Daarom vragen we ons met bezorgdheid af, of de parafraze niet te ver gaat, wanneer ze op bladz. 181 poneert, dat niet het doopwater, **máár** het bloed van Jezus ons reinigt van onze zonden”.

Als men daarop wijst houdt men zeer zeker vast aan het woord van de Catechismus, dat alleen het bloed van Jezus Christus en de Heilige Geest ons reinigt van alle zonde. Maar we moeten ons wel heel goed realiseren, aldus Prof. B., hoe groot het risico is, dat deze onderscheiding ten slotte toch weer op een scheiding uitloopt. Juist omdat Christus de doop als teken en zegel van de afwassing der zonden heeft ingesteld, mogen we het teken niet verwaarlozen in de mening, dat we alleen dan het bloed van Christus op goede wijze eren.

„Wie van het Sacrament niet anders weet te zeggen dan dat we niet naar het teken, maar naar de gave moeten zien, heeft o.i. het wezen van het sacrament prijsgegeven. Immers, het is juist het unieke van het sacrament, dat daarin door God de gave van de Geest, van het lichaam en bloed van Christus, van de vergeving der zonden en de inlijving in de gemeente aan het uiterlijke teken, dat ons voor ogen gesteld wordt, naar zijn belofte verbonden is”.

Naar de bedoeling van God, die de sacramenten instelde is het zo, dat die gave juist **in** het teken gevonden wordt. Dat teponeren is geen automatisme. En men kan de tegenstelling tussen Rome en de Reformatie op dit punt niet zó omschrijven, dat bij Rome teveel aandacht is voor het teken, terwijl daartegenover de Reformatie in een geestelijk dieper inzicht a.h.w. achter het teken het

³⁾ De nederlandse tekst heeft: De goddeloze *ontvangt* wel het Sacrament tot zijn verdoemenis, maar hij *ontvangt* niet de waarheid van het sacrament. Twee verschillende acties worden in deze zin door éénzelfde woord, namelijk „ontvangen” aangeduid. De franse tekst — die ook officiële tekst is — gebruikt hier twee verschillende woorden en is daardoor veel preciezer. Daarin lezen we namelijk: de goddeloze „prends” (grijpt, pakt) wel het sacrament, maar hij „reçoit” niet (ontvangt niet, krijgt niet in bezit) de waarheid van het sacrament.

⁴⁾ O. C. VI, 119, 120: Multi dum illi sua pravitate viam praecludunt, efficiunt ut sibi sit inanis. Calvijn laat op deze zin onmiddellijk volgen: Ita non nisi ad fideles solos pervenit fructus. Verum, inde nihil sacramenti naturaliter decedit.

eigenlijke, de innerlijke gave zou zien! Neen, het is bijbels „het zo te stellen, dat in het geloof juist de goede aandacht voor het in het uiterlijke teken ontvangen heil meer en meer oorzaak van vreugde en verwondering wordt”.

Prof. Bakker maakte deze opmerkingen „omdat in de Bijbel met zoveel argeloosheid en vanzelfsprekendheid het grote geschenk van wedergeboorte en vernieuwing door de Geest aan de doop als onverbreekelijke eenheid van teken en zaak verbonden wordt. We weten maar al te goed, dat deze vanzelfsprekendheid ons bijzonder grote moeilijkheden kan bezorgen, wanneer we proberen de gegevens van de Schrift systematisch te vertolken. Maar juist als het zo moeilijk is, moeten we des te meer op onze hoede zijn, dat we niet in een gewelddadige poging om er uit te komen een te gemakkelijke oplossing grijpen door de ene helft van de Bijbel a.h.w. tegen de andere uit te spelen”.

* * *

Maar prof. B. oefent ook op nog een ander punt kritiek op het genoemde boek.

En wel op de wijze, waarop dit spreekt over het feit, dat de sacramenten **alléén voor de gelovigen** zijn ingesteld.

Als we deze woorden horen spitsen we de oren. Want hoe ontzaglijk veel is in de veertiger jaren niet dáárover gesproken en geschreven. En we vragen vol belangstelling wat Prof. B. hieromtrent zeggen zal.

Hij wijst er op, dat de reformatoren steeds op de waarheid, dat de sacramenten voor de gelovigen zijn, hebben gewezen. Maar waarom en met welke tendens deden ze dat? Ze deden dat tot „afweer van een vanzelfsprekend rusten in het nu-eenmaal-gedoopt-zijn”. Als ze die waarheid verkondigden accentueerden zij, „dat alléén in het geloof de genade van het sacrament ontvangen wordt”. En deze bedoeling is volkomen bijbels.

Maar de manier waarop de nieuwe belijdenisparafraze over deze waarheid spreekt is een andere. Zij wekt namelijk bijna onhoudbaar de gedachte, dat „het zwaartepunt in de wezensbepaling van het sacrament verschoven is van de instelling en de belofte Gods naar het gelovige ontvangen. Wij wilden, dat er duidelijker en op vollere wijze uitgesproken was, dat het geloof het sacrament niet zijn geldigheid en vruchtbaarheid verleent, als was het sacrament iets, dat eerst door dit geloof tot zijn bestemming komt. Het geloof is „slechts” de weg, het orgaan, het instrument, waarin de belofte, het heil van God juist in haar overmachtige geldigheid wordt ontvangen”.

Het geloof bewerkt niet de kracht van het sacrament. Dat sacrament en zijn kracht rust immers alleen „in de machtdadigheid van Gods instelling”.

En daarom „zal men bij het spreken over de kracht en de werkzaamheid van de sacramenten ook altijd weer uit moeten gaan van de belofte Gods in de instelling, krachtens welke Hij teken en zaak aan elkander verbonden heeft en blijft verbinden. Daarom moet ook de schijn vermeden worden, dat eigenlijk toch het geloof uitmaakt, wat het sacrament betekent en is. Het heil wordt maar niet in doop en avondmaal voorgesteld, om eerst in het geloof werkelijkheid te worden. Wie in deze richting denkt kan o.i. moeilijk ontkomen aan het steeds weer gehoorde verwijt, dat de gereformeerde beschouwing de objectieve geldigheid van het sacrament aantast. Enkel vanuit de vaste belofte van de Here, die het teken en de zaak aan elkaar verbonden heeft, kan men verder gaan denken over de ontvangst van zijn genade. En alleen dan kan op bijbelse wijze over de functie van het geloof gesproken worden, als scherp naar voren komt, dat dit „alleen maar”

CHRISTUS EN DE WET

De Zoon des mensen kan door zijn gezag van het juk des Sabbats, even goed als van dat der andere ceremoniën der Wet ontheffen. Inderdaad is buiten Christus de Wet een slavernij, van welke niemand dan Hij diegenen verlost, welke Hij met de vrije Geest der aanneming tot kinderen begint.

CALVIJN

gericht is op het aan dit geloof voorafgaande en dit geloof oproepende genadige handelen Gods in de instelling en gave van het sacrament.

We staan in dit gericht-zijn van het geloof op de belofte Gods voor het mysterie van de werking des Geestes en het is ons niet gegeven dit geheim te doorgronden. Juist daarom moeten we met des te meer zorg proberen de aard en de inhoud van dit mysterie aan te geven. In de parafraze is o.i. het zwaartepunt bijna geheel verlegd van de scheppende en krachtdadige belofte Gods naar het geloof, dat de gave van het sacrament aanvaardt”.

* * *

Tot zover Prof. Bakker.

Het hoeft niet gezegd te worden, dat wij blij zijn met zijn uiteenzettingen!

Want hij accentueert juist die dingen waarvoor de bezwaarden in de veertiger jaren hebben gestreden.

Zij hebben er immers voor gevochten, dat in de kerken blijvend vrije doortocht zou worden verleend aan de prediking van de waarheid:

dat God in het naar zijn instelling bediende sacrament het teken en de betekende zaak, de „waarheid” van het sacrament, steeds onlosmakelijk aan elkaar bindt;

dat het sacrament zijn geldigheid en vruchtbaarheid alleen dankt aan Gods instelling daarvan en beslist niet ontleent aan het geloof van hen die het ontvangen;

dat het sacrament niet een instelling Gods is, die eerst door het geloof tot zijn bestemming komt;

dat het geloof „slechts” het instrument is waardoor, de weg waarin de belofte, met het daarin naar ons toekomende heil, wordt ontvangen.

En het was een ernstige grief van de bezwaarden tegen de synode, dat zij, in wat ze in haar leeruitspraken enz. omtrent de sacramenten zei, het zwaartepunt van de scheppende en krachtdadige belofte verlegde náar het geloof en dat in veel en veel ernstiger mate dan het besproken boek dat doet.

Inderdaad: we zijn blij met deze woorden van Prof. Bakker.

Redactieleden:
Dr. J. BOSCH, P. GROEN, Prof. Dr.
H. J. JAGER, Prof. C. VEENHOF

Adres van Redactie:
H. J. Jager, Jan v. Arkelstr. 7, Kampen

Medewerkers:
Ds. D. van Dijk, Groningen
Drs W. K. van Dijk, Groningen
P. A. Hekstra, Rotterdam
Dr. D. Holwerda, Groningen
Ds. P. K. Keizer, Groningen
Drs J. F. J. Lamet, Eindhoven
Ds. J. Meester, Amsterdam-Z.
Mr. Dr. J. Meulink, Enschede
D. W. L. Milo, Nunspeet
Prof. Dr. K. J. Popma, Utrecht
Drs. G. Puchinger, Utrecht
Drs. H. R. Rookmaker, Amsterdam-Z.
Ir. J. Stellingwerff, Eindhoven
Ds. B. Telder, Breda
Ds. G. Visee, Kampen
Ds. C. Vonk, Schiedam
Ds. D. K. Wielenga JDzn, Rotterdam
Prof. Mr. H. D. van Wijk, Amstelveen

Secretariaat Geref. Persvereniging „Opbouw”:
H. Albracht, Prof. Wentlaan 50, Utrecht

We hopen: niet uit leedvermaak, maar wel omdat wat hij schrijft schriftuurlijk en reformatorisch is en daarom de synodale beslissingen en daden in de wortel aantast.

Wij verblijden ons, omdat in de synodale wereld het besef, dat wat men in de veertiger jaren deed én dogmatisch én moreel geoordeeld is, steeds groeiende is en omdat wat Prof. B. schreef dat besef zal versterken en verdiepen.

We zijn blij, omdat dat alles in het Gereformeerd Weekblad stond. Wie zal ooit hebben gedroomd, dat in het **Geref. Weekblad** omtrent een sacramentsopvatting welke in de kring van **Enigheid des Geloofs** werd ontwikkeld, en wordt gehuldigd, een kritiek zou worden uitgebracht welke aldus kan worden getypeerd: **dit is niet genoeg „vrij gemaakt”**.

C. V.

Zonder de wet en onder de wet

Rom. 2 : 12—16.

Met „want” geeft Paulus een nadere verklaring van het voorafgaande vers, waarin is gezegd, dat er bij God geen aanzien des persoons is. Hij trekt niemand voor. Niemand zal de HERE ooit van onrechtvaardigheid kunnen beschuldigen. „Want allen, die zonder wet gezondigd hebben, zullen ook zonder wet verloren gaan; en allen, die onder de wet gezondigd hebben, zullen naar de wet geoordeeld worden”. Vs. 12.

Met de eerste zin waren de Joden het hartroerend eens. De heidenen, die zonder de wet en zonder God leefden, gingen onherroepelijk te gronde. Boos waren hun gedachten en slecht waren hun woorden en goddeloos hun daden. Met grote minachting zagen de Joden op de heidenen neer. Honden werden ze door hen genoemd. Met zwijnen werden ze vergeleken. Het enige behoud voor hen lag daarin, dat zij onder de wet kwamen. Ze moesten besneden worden en zo in het volk der Joden worden ingelijfd. Anders misten ze hun levensdoel. Voor zondigen staat een woord, dat betekent: het doel missen. De gedachten der heidenen waren mis en de woorden waren verkeerd en alle daden der heidenen waren misslagen. Daarom zouden ze vergaan. Paulus stemt dit toe. Hoe zouden ze behouden kunnen worden, daar ze God niet kennen? Dit is immers het eeuwige leven: God te kennen en in Zijn wegen te wandelen. Nu, dan kan het met heidenen, die de waarheid in ongerechtigheid ten onder houden niet goed gaan. Nu niet en in de dag des oofdeels niet. Ze zullen in Gods gericht omkomen.

Maar Paulus laat er op volgen: „Die onder de wet gezondigd hebben, zullen naar de wet geoordeeld worden”. Daarmee doelt de apostel op de Joden. Die hadden de wet. Ze leefden niet zonder, maar onder de wet. Dat wil zeggen in de sfeer van de wet. Ze roem-

den daarin. Die wet was hun rijkdom, hun roem, hun kroon en hun eer. In de Talmud wordt de wet hogelijk geprezen. Allerlei heerlijke namen werden voor haar bedacht. Ze was niet alleen van goddelijke oorsprong, maar ook geschapen vóór de wereld. God alleen heeft haar uitgedacht en vóór alle tijd „met zwart vuur op wit vuur” (vuur is het hemelse bouw materiaal) geschreven. God zit op de troon der heerlijkheid en de wet rust op Zijn knieën en Hij studeert Zelf in de wet.

Paulus is het er mee eens, dat de wet Gods een heerlijke gave voor Gods volk is. Maar door het hebben van de wet en het roemen in de wet en het studeren in de wet wordt geen mens behouden. Het hebben van de wet des HEREN is geen vrijbrief voor de zonde. Wie onder de wet gezondigd hebben, zullen door de wet geoordeeld worden. Onder de rabijnen waren er, die de studie van de wet van meer belang achtten, dan het onderhouden van de wet. Het bezit van de wet en het thuis zijn in de wet was om zo te zeggen een waarborg voor de ingang in het koninkrijk Gods. Voor wet-geleerden had men het grootste respect. Men wilde hun voeten wel kussen. Een leraar der wet was ver verheven boven boer of burger of handwerker.

* * *

Ongetwijfeld is het hebben van de wet en het kennen van de wet een groot voorrecht. Maar dit alles neemt niet weg, dat wie onder de wet zondigen door de wet zullen geoordeeld worden. Daarvan geeft Paulus een nadere verklaring in vs. 13: „Want niet de hoorders der wet zijn rechtvaardig bij God, maar de daders der wet zullen gerechtvaardigd worden”. Er waren en er zijn mensen, die menen, dat het voldoende is om de wet te hóren. Ze zaten trouw in de synagoge, ze namen het gehoorde in hun hoofd op, ze

hadden de wet ook wel in de mond. Ze konden erover praten en debatteren. En ze dachten, dat ze daarmee wel „in de hemel kwamen”. Maar daarvan wil Paulus niets weten. En daar heeft hij schoon gelijk in. Hij volgt daarin de Here Jezus na. Die gezegd heeft: „Niet een ieder die tot Mij zegt: Here, Here! zal ingaan in het Koninkrijk der hemelen, maar die daar doet de wil mijns Vaders, die in de hemelen is”. Matth. 7: 21. Ook de broeder des Heren, Jacobus, heeft dat goed in z'n oren geknoopt. Hij schrijft immers: „En zijt daders des woords, en niet alleen hoorders, uzelf met valse overleggingen bedriegende”. Jac. 1: 21. Daar is ook de wet des HEREN zelf reeds vol van.

* * *

Dit alles is ook tot onze lering geschreven. Het is ons heerlijk voorrecht, dat ons het Woord Gods is toebetrouwd. We kunnen ook wel zeggen, dat ons de wet des HEREN is toebetrouwd. Want onder wet moeten we niet verstaan „gebod op gebod en regel op regel”. Maar heel de onderwijzing des HEREN. Met beloften en eisen des verbonds. Het Woord Gods in volle omvang. We zijn bij dat Woord opgevoed en hebben het leren roemen en prijzen. We zijn er in thuis als het is zoals het behoort. We horen het wekelijks in de samenkomst der gemeente en we horen het dagelijks thuis. Maar het hebben van dat Woord verontschuldigt onze zonden niet. Integendeel, als we onder dat Woord in zonde volharden dan zal het tegen ons getuigen in de dag des oordeels. Want niet de hoorders van dat Woord zijn rechtvaardig voor God, maar de daders.

Het kan ook onder ons nog voorkomen, dat we de studie in dat Woord hoger achten dan het betrachten. Dat we veel weten van dat Woord is belangrijk, maar weten zonder doen redt ons niet. Er is nog soms een dwaze verering van Schriftgeleerden, die niet beter is dan de verering der rabbijnen onder de Joden. Knap redeneren over de Schrift en disputeren over allerlei problemen schijnt in sommiger ogen belangrijker te zijn dan het doen van de wil des HEREN. Het is goed dat we ons inprenten: de hoorders der wet zijn niet rechtvaardig voor God, maar de daders der wet zullen gerechtvaardigd worden. De zonde leidt naar het verderf, altijd en overal. Of die zonde gedaan wordt door mensen zonder de Schrift of door mensen met de Schrift, dat maakt geen verschil. Als er verschil is dan is het dit, dat het oordeel over hen, die de wil Gods geweten hebben en niet gedaan hebben zwaarder zal zijn dan over hen, die hiervan geen weet gehad hebben. De Here Jezus heeft gesproken van vele slagen voor de dienstknecht, die de wil wel geweten, maar niet gedaan heeft; en van weinige slagen voor hem, die de wil niet geweten heeft en slagenswaardige daden heeft verricht. Luk. 12: 47 v. Dat geldt vandaag nog.

* * *

Nadat Paulus in vs. 13 gesproken heeft over hen, die onder de wet zijn en door de wet veroordeeld worden, richt hij in vs. 14 en 15 de aandacht op hen, die zonder de wet zijn en zonder wet verloren gaan. De vraag komt op: Maar als er geen wet is, is er dan wel overtreding en veroordeling mogelijk? Is dat wel rechtvaardig van God om zonder wet verloren te doen gaan? Daarop gaat de apostel in met deze woorden: „Wanneer toch heidenen, die de wet niet hebben, van nature doen wat de wet gebiedt, dan zijn dezen, ofschoon zonder wet, zichzelf tot wet; immers, zij tonen, dat het werk der wet in hun harten geschreven is, terwijl hun geweten medegetuigt, en hun gedachten elkander onderling aanklagen of ook verontschuldigen”.

De heidenen zijn zonder wet, d.w.z. zonder de wet des HEREN, die door middel van Mozes werd bekend gemaakt. En zonder die wet gaan ze wegens hun zonden verloren. Maar dat wil niet zeggen, dat zij geheel en al zonder enige wet zijn. Uit drie feiten blijkt, dat zij wel enige wet of regel kennen. Ten eerste uit sommige daden. Ten tweede uit hun geweten. Ten derde uit hun gedachten.

* * *

Wat het eerste betreft, zij doen soms werkelijk wat de wet, namelijk de wet des HEREN gebiedt. In oude en nieuwe vertaling

staat, dat zij „van nature” doen wat de wet gebiedt. We zullen beter kunnen vertalen: werkelijk. In het eerste hoofdstuk heeft Paulus van het leven der heidenen niet veel goeds gezegd. Er was veel goddeloosheid en zedeloosheid en verwording. Maar hij zag ook wat anders. Er waren ook betrekkelijk goede huwelijken. Er was ook wel eerlijkheid en trouw in handel en wandel hier en daar. Er was ook nog wel natuurlijke liefde voor elkander en voor het vaderland. Er was soms burgerlijk fatsoen. Zonder de wet des HEREN waren ze zichzelf ten wet. Ze stelden zichzelf regels om naar te leven en hielden zich daaraan. Ze toonden dat het werk, dat de wet eist, in hun harten geschreven was. Ze hadden geen geschreven wet, maar ze leefden naar een ongeschreven wet, die hun op hun manier heilig was. Dat zat hun in vlees en bloed om zo te zeggen. Paulus verklaart dit niet, maar constateert het feit. Dat neemt niet weg, dat heel die wereld verdoemelijk was voor God, want goddeloosheid en schandelijkheid en rotheid had de overhand. Maar soms konden heidenen Joden beschamen.

Wat het tweede betreft: de heidenen hadden een geweten. Dat regelde zich niet naar de wet des HEREN en het was dus gans onzuiver. Maar het was er toch en het getuigde. Het waarschuwde voor wat zij ongeoorloofd achtten. En het keurde goed wat naar de regel was, die onder hen gold. Dat is een bewijs, dat ze enig weet hadden van goed en kwaad, van geoorloofd en ongeoorloofd. Zo waren ze dus niet geheel en al zonder enige wet of regel.

En ten derde hadden ze gedachten over elkaar, die beschuldigden of ook verontschuldigen. Ze beoordeelden mekaar. Ze keurden goed en ze keurden af. Ze disputerden over wat mag en wat niet mag. Ze wisten van plichten en veroordeelden het als deze niet werden nagekomen. Ook dat is een bewijs van enige wet of regel.

Geldt dit in onze dagen ook nog van de „heidenen” om ons heen? Naar mijn overtuiging wel. Ze doen soms werkelijk wat de wet des HEREN gebiedt. In de oorlogstijd kon het gebeuren, dat christenen onbarmhartig en hard waren voor ellendigen. Dan maakten heidenen ons christenen soms beschaamd. Bij mensen die christen heetten, werden soms kapitalen aangetroffen, verdiend in de zwarte handel. Terwijl mensen, die in geen kerk of klooster kwamen, zich daaraan niet schuldig

maakten. Het is wel gebeurd, dat vooraanstaande kerkmensen hun huizen sloten voor doortrekkers, die op zoek waren naar eten. Terwijl mensen van de wereld huis en schuur en voorraad ter beschikking stelden. Zij deden het werk der wet, terwijl christenen schromelijk tekort schoten. Uit de mond van „heidenen” heb ik wel gehoord: Ik mag geen cent verdienen aan wat ik ter beschikking stel voor vluchtelingen of onderduikers of van het Rode Kruis. Daarin toonden ze dat ze een geweten hadden en dat het sprak. Ook ongelovigen hebben een oordeel over mekaar en beschuldigen en ontschuldigen elkanders daden.

* * *

Over allen, Joden en heidenen, zal Gods oordeel gaan aan het einde der dagen. Dat zegt Paulus ten slotte in vs. 16, dat aansluit bij vs. 12. De verzen daartussen vormen een tussenzin, die we het best tussen haakjes zouden kunnen zetten. Zowel zij die zonder de wet zijn als zij die onder de wet zijn zullen geoordeeld worden „ten dage, dat God het in de mensen verborgene oordeelt volgens mijn evangelie, door Christus Jezus”.

Het evangelie keurt de zonde niet goed. In het leven der kerk niet en in het leven der wereld niet. Dat evangelie bevat ook de verkondiging van de dag des oordeels, wanneer God zal oordelen de levenden en de doden, door Jezus Christus. Dan zal alles aan het licht komen, wat nu nog verborgen is. Wij kunnen niet naar waarheid oordelen of iemand gewetensvol is of gewetenloos. Of hij oprecht is of onoprecht. Wij kunnen over het hart niet oordelen. Maar laten we wel bedenken, dat het evangelie niet verkondigt wordt, opdat een mens in de zonde zou voortleven. Dat evangelie is er om de kracht der zonde te breken. Het is een kracht Gods tot zaligheid. Dat is: tot redding uit de greep van de duivel en van de macht der zonde. Laten we maar voorzichtig zijn in ons oordeel over anderen. Maar scherp in ons oordeel over onszelf. Waarom en waartoe geloven we in de Here Jezus? Om te kunnen zondigen en toch getroost te wezen? Om van twee wallen te kunnen eten? Dan hebben we het evangelie niet verstaan en dan hebben we geen recht geloof. Want dát verstaat, dat niet de hoorders, maar de daders des Woords welgelukzalig zijn.

H. J. JAGER.

POLITIEKE BEZINNING

ZELFSTANDIGHEIDSPOLITIEK
Referatenbundel van het
3e Gereformeerd Politiek Congres,
uitgave van het Gereformeerd
Politiek Verbond.

Voor ons ligt deze Referatenbundel als vrucht van gemeenschappelijke bezinning op de actuele nationale en internationale, politieke vraagstukken op het op 31 October en 1 November van het vorig jaar te Rotterdam gehouden 3e Gereformeerd Politiek Congres. Wie politiek wil bedrijven, ook al zijn zijn mogelijkheden daartoe maar betrekkelijk gering, gelijk dit bij het Gereformeerd Politiek Verbond ook het geval is, heeft voor de verdieping van zijn arbeid bredere, politieke bezinning dringend nodig. Want indien ergens, dan ligt juist in dat vlak van de actuele politiek het grote gevaar om een vaste, principiële beleidslijn kwijt te raken en geheel te vervallen in politiek opportunisme. Aan de andere kant dreigt er ook het gevaar, dat men, omvergeworpen door de aanstormende problemen van de dag, de werkelijkheid ontvlucht en zich gaat verschuilen achter enige grote, met veel ernst voorgedragen algemene, politieke beginselen, zonder dat men van deze beginselen uit ook de concrete lijnen naar de realiteit van het hedendaagse leven heeft doorgetrokken. Politieke bezinning zal dus enerzijds het verleden, waaruit het heden opkwam, niet mogen verwaarlozen, teneinde niet in opportunisme te vervallen; zij zal anderzijds ook niet in van het heden losgekoppelde, starre doctrines haar heil mogen zoeken, wil zij niet in volkomen onvruchtbaar irrealisme verzanden. Zowel verleden als

heden moeten dus in onze principiële bezinning verdisconteerd zijn. Uiteraard geldt dit niet uitsluitend van de politieke bezinning, doch van deze toch wel bij uitstek.

Wanneer we naar deze norm deze referatenbundel beoordelen, dan achten wij het allereerst een gelukkige gedachte, dat men, zowel de vraagstukken van locale, nationale als internationale politieke betekenis ditmaal heeft gezien onder het éne aspect van de zelfstandigheidspolitiek. Bij de allerwege groeiende betekenis van de collectiviteiten zowel nationaal als internationaal, is juist die zaak van het behoud van de zelfstandigheid een probleem van de eerste orde geworden. Het zeer grote bevolkingsaccres in eigen land, gepaard gaande met de zeer snelle economische en technische ontwikkeling, die zich voltrekt en de uitnodiging, die daarin ligt voor een zoveel mogelijk collectieve aanpak van deze dingen, om nog een redelijke kans van slagen te hebben, vormen ook bestuurtechnisch een probleem van de eerste orde. Dorpjes, die tot voor weinige jaren een stil en gesloten leven geleid hebben aan de rand van de grotere steden, worden opeens door de onontwikkbare expansiedrang in hun beslotenheid opengebroken en tot stadsgemeenschappen ontwikkeld. Steeds meer van onze prachtige, grote, groene vlakten met hun verrukkelijke vergezichten worden opgeslokt door de aanzwellende stroom van de stenen massa van fabriekscomplexen en huizenblokken. Men kan vaak aan zulke, in een tempo van luttele jaren als het ware op één hoop gesmeten en haastig in elkaar gezette burgerlijke gemeenschappen, nauwelijks het woord „gemeenschap” toekennen. Zo snel

gaat het proces, dat kerken en gebouwen voor sociale en culturele activiteiten zelfs vaak ontbreken, met het daaraan verbonden, enorme gevaar, dat a-sociale, ontwortelde mensenmassa's ontstaan, waaraan elk karakter van eigenheid en zelfstandigheid ontbreekt.

Wat betekent zelfstandigheid en hoe is zij te handhaven, wanneer wij b.v. in het Westen van ons land vlekken en dorpen geleidelijk aan verzvolgen zien worden in de aaneengesloten massaliteit van wat men nu reeds noemt de randstad Holland? Hoe zullen bij zulk een geweldig, dynamisch ontwikkelingsproces de lokale gemeenschappen hun eigenheid en zelfstandigheid kunnen behouden, de aanpassing kunnen vinden, ook bestuurtechnisch, aan deze enorme expansie? Het gevaar van de massaliteit, ook ten aanzien van het besturen der steden en gemeenten, groeit met de nieuwe wijken, die er verrijzen.

Het is ongetwijfeld de verdienste van het referaat van de heer Laning, dat handelt over de Gemeentepolitiek, dat het duidelijk de ontwikkelingslijn heeft gevolgd van de relatie van rijk en gemeenten ten aanzien van de bestuurstaak, de opvattingen te dien aanzien van de grote politieke partijen recht heeft laten wedervaren en op deze wijze een confrontatie heeft gegeven met het vraagstuk van de gemeentelijke autonomie, die een noodzakelijke voorwaarde is voor verdergaande arbeid om zo mogelijk te komen tot het opstellen van concrete punten en richtlijnen voor wat de referent noemt een eigen, verantwoorde, doelbewuste en christelijke gemeentepolitiek.

Terwijl de heer Laning zich bezig hield met de zelfstandigheidspolitiek binnen de eigen landsgrenzen, belichtte de heer P. Jongeling de achtergrond van de verhouding tussen West en Oost. Ook hier valt weer een aanpak van het onderwerp te waarden, die de historische lijn vasthoudt en ditmaal zelfs zóver terug vervolgt, dat we in de tenten van Noach en zijn zonen terecht komen. Een dergelijke, de gehele, bekende wereldgeschiedenis omvattende wijze van behandeling binnen het kader van zulk een onderwerp, laat uiteraard geen andere mogelijkheid open, dan dat enige forse, grote lijnen door de wereldgeschiedenis getrokken worden, waarbij de aspecten van kerk en wereld in de beïnvloeding van elkander op de belangrijkste kern- en keerpunten de aandacht krijgen. Het kan niet anders, of zelfs de bepaling van de relatie van Oost en West en van wat precies Oost is en van wat West betekent, kan dan alleen een globale, generale aanduiding ontvangen. Een zo belangrijke stroming als die van het federalisme wordt in dit referaat dan ook niet meer dan vluchtig geobserveerd. Daarom behoeft het dan ook niet te verwonderen, dat alleen in een zeer korte slotparagraaf, die nauwelijks een bladzijde beslaat, de vraag van de zelfstandigheid, van de waarde van dit alles in de spanning tussen het Oosten en het Westen wordt opgeworpen, doch niet behandeld. Dit referaat kan derhalve vanwege de veelomvattendheid van het onderwerp het niet verder brengen dan een algemeen overzicht en eerste inleiding ertoe. Dit vormt o.i. de waarde ervan. Mogelijk, dat een met deze algemene oriëntatie reeds vertrouwde lezer zich in zijn verwachtingen ten aanzien van het onderwerp door hetgeen deze referent te berde heeft gebracht, teleurgesteld zal gevoelen. Wij hopen, dat een dieper doordringen, zowel in de historie, als in het ontwikkelingsproces, dat in het leven der volkeren op aarde valt waar te nemen, het onderwerp van verdere studie zal uitmaken. Dit zal o.i. noodzakelijk zijn voor het verstaan van het gebeuren.

Terwijl de inhoudsopgave als titel van het onderwerp van de heer Jongeling vermeldt: „de verhouding tussen Oost en West”, vinden wij boven het referaat zelf aangegeven „De achtergrond van de verhouding tussen Oost en West”. Dit maakt nogal enig verschil. Zoals reeds enigszins aangeduid, hebben wij in dit referaat het thema van alle referaten „de zelfstandigheidspolitiek” maar uiterst zwak kunnen ontdekken.

Moest de heer Jongeling vanwege zijn onderwerp bij de door hem gekozen opzet alle volken en tijden omvatten, de referent Mr. Dr. L. A. F. Godschalk kon zich tot ons werelddeel beperken en daarin zelfs nog nader tot de zes landen van de Euromarkt: Frankrijk, Duitsland, Italië en de drie landen van de Benelux.

Zoals uit de inleiding blijkt, is deze referent in tijdnood gebracht door de bespreking van een voorgaand onderwerp. Hij moest toen om het tijdschema voor het congres niet in de war te brengen, zoals hijzelf verklaart, een goed deel van wat hij naar voren wilde brengen, onuitgesproken laten en zich nageenoeper beperken tot de Euromarkt. Het zal hieraan zijn te wijten, dat de opzet van dit referaat ons niet heeft kunnen bevredigen, omdat het ons op eens plaatst vóór en in hetgeen de Euromarkt gaat worden, zonder het streven naar Europese Integratie, toch vormende het hoofdthema van het onderwerp in zijn vóór-ontwikkeling en overige ontwikkelingen, zowel ideëel, als in de historische groei, te hebben nagegaan. Wij betreuren het, dat, al heeft dan de tijd tijdens het congres ontbroken voor deze behandeling, het ontbrekende, dat dus, naar mag worden aangenomen in tekst wel beschikbaar was, toen de referaten in druk verschenen, niet aan het geduldige papier werd toevertrouwd. Een verschijnsel als de Europese Integratie kan toch alleen verstaan worden, indien wij de ontwikkelingen in het leven en samenleven der volkeren in Europa ook in economisch, technisch en sociaal opzicht, ernstig in onze beschouwingen betrekken. Het referaat van de heer Godschalk biedt een bepaalde kritische beschouwing van de doelstelling en uitwerking daarvan, zoals deze in het Verdrag voor de Euromarkt belichaamd zijn. De tot-standkoming van dit Verdrag zelf is een zaak van grote haast geweest; blijkbaar moest de referent door tijdnood tot eenzelfde haastige behandeling vervallen. Daar de historische ontwikkelingslijn in het geheel niet is aangegeven, is de behandeling van het onderwerp van de Europese Integratie in dit referaat onbevredigend. Op de vraag, of economische integratie in Europa dient te worden gezocht of gemeden en afgewezen, ontvangt men dan ook geen enigermate bevredigend antwoord. Het referaat biedt ongetwijfeld op onderdelen scherp ontledende kritiek, doch is daarbij o.i. te negativistisch, zelfs daar, waar wij de kritiek van de referent delen. De verwijzing naar Babels torenbouw aan het slot, ontleend aan hetgeen wijlen prof. B. Holwerda in 1939 daarover schreef in „De wijsheid die behoudt”, moge zinnig zijn om ons te waarschuwen voor iedere synthese, die de hemel loslaat om de aarde te behouden, zij zal toch evenwel onmogelijk kunnen dienen om elke vorm van economische, technische en sociale samenwerking in West-Europa of in breder internationaal verband te diskwalificeren. Wanneer dit niet in de bedoeling van de referent heeft gelegen, dan rijst de vraag, waarop men geen antwoord ontvangt, wat dan de zin is van deze verwijzing in het verband van dit onderwerp.

Bij de behandeling van de inhoud van het Verdrag geeft de referent een goede analyse van de bezwaren, die het voor onze economie kan meebrengen.

Wij hopen, dat hij gelegenheid zal vinden, zijn referaat te completeren door behandeling van het ontbrekende elders, zodat een beter inzicht kan worden verkregen in de zaak van de Europese integratie en het streven daarnaar.

Zo nodigt ook dit referaat uit tot verdergaande studie.

Het laatste referaat is dat van Dr. A. J. Verbrugh, die volgens de inhoudsopgave de samenwerking der kleine landen, en blijkens de titel boven zijn referaat, de samenwerking in zelfstandigheid der kleine landen, als onderwerp van zijn studie had gekozen. De referent heeft dit thema van de samenwerking in zelfstandigheid van de kleine landen behandeld tegen de achtergrond van de dominerende plaats van Duitsland in Europa. Zijn referaat beslaat in totaal 24 bladzijden in de bundel en daarvan zijn er 14, dus meer dan de helft, gewijd aan dit

„Duitse gevaar”. De vraag is, of wij de samenwerking tussen de kleine landen moeten zoeken uitsluitend als een afweermaatregel tegen deze betoogde Duitse hegemonie. Deze vraag is in dit onderwerp niet aan de orde geweest, de referent heeft de behandeling van zijn onderwerp eenvoudig op deze these gebouwd, die hij niet voorafgaand heeft verantwoord. Het doet de vraag oprijzen, of er alleen maar een Duits gevaar is in Europa, of of er ook nog andere ontwikkelingen zijn, die tergeve de aandacht verdienen. Wij denken alleen maar — om even terug te grijpen op het onderwerp van de vorige referent — aan de protectionistische, sociaal radicaliserende invloeden, die er uitgaan van landen als Frankrijk en Italië en die duidelijke winst hebben geboekt bij de tot-standkoming van het Euromarktverdrag. Wij zijn dan ook geneigd te vermoeden, dat de referent in zijn waarneming en beoordeling van de West-Europese verhoudingen een merkwaardige blindvlek vertoont. Dit maakt op ons de indruk, dat, hoe interessant ook zijn de beschouwingen over Duitsland in de loop der eeuwen in Europa en over de mogelijkheid en begrenzing van de Nederlands-Belgische samenwerking, welke laatste o.i. in de behandeling er wel wat erg stiefmoederlijk afkomt, — hier had met name over deze samenwerking, zoals zij zich ontwikkeld heeft, het nodige gezegd moeten zijn — deze zaak veel te eenzijdig en te beperkt is behandeld. Deze indruk krijgt men ook sterk, wanneer men vervolgens erop let, dat van de Noordelijke landen alleen Denemarken voor samenwerking met ons in aanmerking schijnt te komen. Wij hebben met enige verwondering geconstateerd, dat op het Congres zelf een deputatie uit Denemarken aanwezig was en hebben ons afgevraagd, of dit niet vrij prematuur en ietwat gewild is geweest. Wanneer b.v. de referent het feit, dat Denemarken en Nederland beide landen met een sterk agrarische structuur en dus elkaanders concurrenten zijn op de internationale markten voor deze producten, beantwoordt met de opmerking, dat zij elkander niet als concurrent, maar ook als handelsgenoot en compagnon kunnen begroeten, dan achten wij dit wel zeer vriendelijk te zijn in de bejegening van elkander, maar weinig overeenkomstig de realiteit van de nu eenmaal gegeven economische rivaliteit. Een handelsman zal zijn verwoedste concurrent in een gezellig samenzijn ongetwijfeld zijn beste collega noemen, maar dat verandert aan de positie van concurrent-van-elkander-zijn niet veel meer dan dat het een basis vormt om de concurrentie volgens bepaalde verantwoorde spelregels te voeren.

Bovendien begrijpen wij niet, hoe deze referent gemeend heeft, Denemarken te kunnen loswaken uit het Scandinavische bloc. In onderdeel V van zijn referaat komt blijkens het opschrift alleen de samenwerking met Denemarken aan de orde, hoewel er op blz. 95 gerept wordt van een bond genootschappelijke samenwerking met de kleine Noordzee-staten, die, naar wij mogen aannemen, ook Noorwegen en Zweden volgens de opvattingen van de referent zal omvatten. Maar wie enige kennis heeft van de speciale positie van de Noord-Europese Staten en de eenheid, die deze onderling vormen, zal beseffen, dat deze eerst tergeve in bespreking zouden moeten komen, alvorens men deze landen in de samenwerking van de landen van de Benelux zou kunnen betrekken. Naar het ons voorkomt, heeft de referent op Denemarken o.a. zijn aandacht speciaal laten vallen, omdat het, precies als de landen van de Benelux, nu eenmaal een natuurlijke landgrens heeft met dat „gevaarlijke” Duitsland. Op zoek naar bondgenoten tegen dit Duitse gevaar, is de referent niet tot erg overtuigende constructies gekomen. Wellicht dat de P.v.d.A. vanwege de sterke socialistische inslag in

Natuurlijk,

desnóóds kan men mede-lezer zijn van „OPBOUW”

Maar PRETTIGER en BETER is het, als U persoonlijk een „eigen” abonnement neemt. Dan hebt U altijd de krant bij de hand om eens iets na te slaan. Bovendien; ge behoeft U niet te haasten om de bladen „uit” te krijgen, omdat een ander er op wacht.

Denemarken wel veel zou gevoelen voor een dergelijk partnership. Maar waar zit de politieke geestverwant van het G.P.V. in Denemarken en zijn invloed op de gang van zaken? Wij achten de suggesties van de referent op dit punt niet vatbaar voor verwerkelijking.

Tenslotte veroorloven wij ons nog een enkele opmerking. Voor de referent en voor hen, die hem horen, is doorgaans de bespreking, volgende op het referaat het meest belangwekkende. Daarin toch werken allen, die aan de bespreking deelnemen, mee aan de afronding van het onderwerp, terwijl de referent gelegenheid ontvangt, het gesprokene te verduidelijken, aan te vullen en zo nodig te corrigeren. Het ware dan ook zeer belangwekkend geweest, indien achter de referaten een samenvatting van de vragen en hun beantwoording was gegeven. Wij geven de samenstellers van deze referaten-

bundel dan ook in overweging, in het vervolg zulk een beknopte weergave van de discussie achter de referaten te plaatsen. Dat zal de waarde van het geheel verhogen.

Aan het einde van onze beschouwing van deze referatenbundel gekomen, spreken wij de hoop uit, dat de moeite, die deze referaten en de leiding van het G.P.V. zich hebben getroost op dit Congres en de grote belangrijkheid van de onderwerpen, die daar in behandeling kwamen, velen onder ons ertoe mogen brengen, zich voor deze vraagstukken te interesseren en zich erin te verdiepen, opdat wij in dezen onze tijd leren verstaan en als christenen op verantwoorde wijze onze positie erin kunnen bepalen en leren innemen. Wij sluiten ons wat dat aangaat gaarne aan bij hetgeen door ds. Den Boeft in zijn Ten geleide als voorwoord in de bundel werd geschreven.

P. GROEN.

Een in memoriam van vijftientig jaar geleden

„Ik kan nooit de kerk geven van die echte kerkgrenzen. God eert het instituut, verplicht daartoe ook ons, maakt er een consciëntie-zaak van voor mij, maar Hij blijft vrij van Zijn kant. Hoewel Hij ons bindt aan den eis van kerkvergadering, is Hij toch vrij van Zijn eigen wetten en Hij kan roepen waar Hij wil roepen, hoeren, tollenaars en zondaars, gelijk Hij ook doet. En den stroom, die bij ons is, kan Hij doen verzanden en doen uitgaan naar een andere plaats”.

Prof. Dr. K. SCHILDER
Uit een preek over Zondag 21 H.C., gehouden op Zondag 5 Juli 1942 te Rotterdam.
(Verzamelde Werken, Preken, III, pag. 231.)

V: Op de mán af!

Het heel bijzondere van dit **In Memoriam Prof. Dr. A. Eekhof** is dat het de schrijver gegeven was recht op zijn doel, in dit geval op de mán af te gaan, en zulks in religieuze zin!

De schrijver had kunnen aanvangen met de opmerking dat Eekhof helaas Hervormd was, maar dat hij **desondanks** als „dwalende” broeder nog veel had mogen betekenen voor de Kerk. Ook had de schrijver kunnen aanvangen met te spreken van een **persoonlijk** verlies, om te eindigen met de opmerking dat de herdachte inzake de Kerk helaas gedwaald had.

Liefde tot en gemeenschap met de broeder-in-Christus hebben het woord van de schrijver hier doen uitstijgen boven allerlei afgrenzing van tijdelijke bepaaldheid, en die liefde en die gemeenschap werden verkregen onder meer omdat de schrijver ook met een geloofssoog heeft mogen meten het karakter dier tijdelijke bepaaldheid.

Niet dat zulk een afgrenzing niet eveneens met geloofssoog dient gezien te worden!

Niet dat zulk een afgrenzing in sommiger **In Memoriam** niet op zijn plaats zou zijn! Het ter sprake brengen van iemands kerkelijke positie kan zin hebben in een **In Memoriam** zo goed als het niet ter sprake brengen van iemands kerkelijke keuze door de lezer als een tekort kan worden gevoeld.

Maar het **binden** aan het **altijd** ter sprake brengen van iemands kerkelijke positie, wanneer men bijvoorbeeld spreekt over Hervormde mede-Christenen, is eigenlijk even onjuist als de stille afspraak om het maar helemaal nooit meer te doen. In feite acht ik beide fouten ziekte van de zelfde stam: dat we de juiste relatie tussen geloof en kerk in ons leven nog niet gevonden hebben.

Schilder begreep dat wij elkaar in deze binding ten aanzien van de Herdenking in pers en redevoering hebben vrij te laten, allereerst reeds omdat een herdenking van een pas of reeds lang overledene een **strikt** persoonlijke daad is, waarbij de schrijver of spreker inzake de opzet van zijn herdenking een strikt persoonlijke keuze dient te maken.

Groen van Prinsterers kerkelijke strijd en kerkelijke keuze, die door hem zelf altijd

helder en duidelijk is gesteld (ook welke drie bezwaren hij had tegen de oude Afscheiden van 1834) is zeker onze kennis en belangstelling waard. Maar gaat het nu aan om van iedere spreker, die in onze kring optreedt een nadrukkelijke afkeuring te verwachten over het feit dat Groen zich niet bij de afgescheiden Kerk gevoegd had? Men krijgt wel eens de indruk dat sommige luisteraars op zulk een afkeuring zitten te wachten, en eigenlijk daarnaar vooral het gesprokene beoordelen, daarbij vergetende dat onze teleurstelling dat Groen zich niet ook in kerkelijk-instituut opzicht bij de Afscheiding van 1834 heeft gevoegd, juist in ónze kerkelijke kring geen onderstreping behoeft. Slechts zullen de eens te publiceren briefwisselingen van Groen van Prinsterer ten tijde van en na de Afscheiding ons mogelijk enig licht kunnen verschaffen of de Afscheidenen altijd wijs jegens Groen van Prinsterer zijn opgetreden, en of Groen misschien niet enige grond had voor zijn drie verwijten!

Het is duidelijk dat wie deze vraagstukken overweegt **niets** afdoet van eigen kerkelijke overtuiging en overtuigdheid van eigen kerkkeuze, maar zich door instelling en belangstelling wel een weg opent om een dieper inzicht te verkrijgen in de vraag wáár bij velen de reden ligt waarom zij niet kerkelijk met ons willen samenwonen!

De grootheid nu van Schilders „In Memoriam Prof. Dr. A. Eekhof” is hierin gelegen dat hij bóven de theologie, boven de strikt kerkelijk-instituutaire verhoudingen heeft uitgegrepen! Uit Schilders „In Memoriam Prof. Dr. A. Eekhof” blijkt, júist wanneer men het plaatst in het geheel van zijn kerkelijke strijd in die dagen, dat Schilder toen wel stellingen verdedigde die van groot belang waren, maar dat die hem niet verhinderden de broeder-in-Christus te herkennen en te waarderen.

En wanneer ik in dit **In Memoriam** uit Schilders mond één overtuiging hoor doorklinken, dan is het die de Heiland Zelf ons leerde: **deze wereld gaat voorbij!** Deze wereld met haar tegenstellingen, niét voor zover zij uitdrukking zijn van de **religieuze** antithese, maar wel voor zover zij de gemeenschap tussen broeders-in-Christus verstoren.

Want vergeten wij, die in onze kring toch bewezen hebben de Kerk niét te willen veronachtzamen, vergeten wij niet dat nauw aan het gevaar van het kerkelijk indifferentisme grenst het gevaar van de kerkelijke verabsolutering. In beide gevaren aanschouwen wij een wezenlijke minimalisering van de hoogte van Christus' Kerk, een minimalisering ook van de navolging van Christus (die zoals Kuyper in **De Standaard** in 1900 nog eens onderstreept heeft **nooit** is gelijk te stellen met de navolging dóór een Christen, hij hete Calvijn of Groen van Prinsterer) een minimalisering ten slotte van het geheel eigen karakter van de Openbaring, óók waar gesproken wordt over het geheel unieke, dat wil zeggen geheel **eigen** karakter der Kerk!

Daar is het gevaar dat wij met al onze vroomheid een kerkelijk indifferentisme „prediken”, en dat zonder het te weten — zonder te weten dat wij met zulk een „prediking” een groot deel der Openbaring deva-lueren!

Maar daar is ook een gevaar dat wij, eenmaal iemands kerkelijke keuze constaterende, menen dat wij in religieuze zin nu wel genoeg van hem weten, hem **gelijk** schakelen met zijn kerkelijke leiders, met zijn kerkelijke pers, de kerkelijke preken — zónder na te gaan wie hij zelf is in **zijn persoonlijke beleving** van zijn geloof, hoe hij staat tegenover eigen kerkelijke leiders, wat zijn oordeel is over zijn kerkelijke pers, hoe hij leeft of kwijnt onder zijn kerkelijke prediking, én hoe hij tegenover deze arbeid staat gelijk deze in andere kerken geschiedt!

Wie deze vraagstukken in omgang en bejegening niet weet te stellen, „denkt” in normatief opzicht misschien heel hoog van de Kerk, maar hij beleeft de Kerk heel zwak naar haar werkelijkheidszijde, en weet **daarom** ook weinig van het intieme zendingskarakter der Kerk wier grenzen mede aan de hand van deze vraagstukken worden uitgezet of ingeperkt!

Wie het **In Memoriam Prof. Dr. A. Eekhof** van Schilder leest, ontdekt dat de schrijver in die bijdrage van vijf en twintig jaar geleden zich van fouten heeft gevrijwaard waaraan menig getrouw kerklid niet altijd ontkomt in zijn religieuze beoordeling van mede-Christenen van wie hij kerkelijk gescheiden leeft.

In een artikel dat heet van de naald is geschreven („Zooeven bereikte mij het bericht”) confronteert K. Schilder zich in dit **In Memoriam** nog éénmaal aan deze Hervormde hoogleraar, niet slechts in juridische zin, maar strikt religieus en persoonlijk en bereikt daarin die religieuze confrontatie die uiteindelijk de laatste, de enige is waarin wij elkander hier op aarde in de ogen hebben te zien.

(Wordt vervolgd).

G. PUCHINGER.

Drie proefschriften

Fundamentele Vragen XIV

Meester Herman Dooyeweerd promoveerde 2 juli 1917 op 22 jarige leeftijd tot doctor in de rechten aan de Vrije Universiteit, Dirk Hendrik Theodoor Vollenhoven promoveerde 27 september 1918 op 25 jarige leeftijd tot doctor in de wijsbegeerte aan de V.U. en dominee Klaas Schilder promoveerde 3 maart 1933 op 42 jarige leeftijd tot doctor in de wijsbegeerte aan de Universiteit te Erlangen in Duitsland. De jongste van deze drie mensen promoveerde dus het eerste en de oudste het laatste. De drie titels van de proefschriften zijn achtereenvolgens: „De ministerraad in het nederlandsche staatsrecht”, „De wijsbegeerte der wiskunde van theïstisch standpunt” en „Zur Begriffsgeschichte des „Paradoxon”; mit besonderer Berücksichtigung Calvins und des nach-kierkegaardischen „Paradoxon”.

Dooyeweerd blijkt in zijn proefschrift een leerling van zijn promotor, prof. mr dr D. P. D. Fabius. De dissertatie en de stellingen van Dooyeweerd gelijken in opzet en ook wel in onderwerp op het proefschrift „De leer der souvereiniteit” en de stellingen van Fabius (1878). Behalve de korte inleiding is deze eerste publicatie van Dooyeweerd historisch-juridisch. De inleiding is rechtsfilosofisch, waarbij enerzijds Kant wordt geciteerd, anderzijds naar Zola verwezen, terwijl ook Fabius wordt aangehaald. Het werk van de jonge promovendus bleek intussen degelijk genoeg om nog 33 jaar later in een handboek bij de literatuur te worden genoemd¹⁾.

Ook de stellingen zijn hoofdzakelijk juridisch, slechts de laatste is min of meer wijsgerig: „De leer van het muziekdrama van Richard Wagner vindt geen voldoende grondslag in Schopenhauer's wijsbegeerte der muziek”.

Vollenhoven promoveerde bij professor dr. G. H. W. J. Geesink, terwijl over de dissertatie contact werd opgenomen met de hoogleraren dr. J. Woltjer, dr. H. Bavinck, dr. F. J. J. Buytendijk, dr. Ph. Kohnstamm en dr. L. E. J. Brouwer. Het probleem van het proefschrift is: „welke is de verhouding van de mathesis tot de logica en welke die tot de physica?” Deze hoofdvraag wordt historisch-wijsgerig onderzocht. Aan het historisch onderzoek gaat het opstellen van enkele principiële wijsgerige onderscheidingen vooraf, terwijl het werk met conclusies wordt besloten.

De wijze van behandeling (gebruik van scherpe onderscheidingen en verder historisch-refererend) vinden we bij het latere werk van dezelfde schrijver dikwijls terug. Reeds in deze dissertatie blijkt de kennis van een groot aantal wijsgerige werken, terwijl het indringen in de wijsgerige problematiek van de wiskunde, hetgeen kennis van de taal der wiskunde veronderstelt, voor een theoloog bewondering afdwingt.

Vollenhoven sluit zich wijsgerig nog nauw aan bij Kuyper, Geesink en Woltjer. Het ontstaan van de wijsbegeerte der wetsidee zal men na het proefschrift van Dooyeweerd en ook na dit proefschrift moeten dateren. Christelijke wijsbegeerte heet nu nog dualistische, omdat stof en geest kwalitatief worden onderscheiden (p. 3). Twintig jaar later zou Vollenhoven aangevallen worden omdat hij dan loochent wat hij nu schrijft: „de arithmetiek der eerste orde onderstelt: b. het metafysisch bestaan van het Ik als substantie” (p. 433). Ook verdedigde Vollenhoven in 1918 stelling XXV: „Sterven is dissolutie van een substantia completa door het onbruikbaar worden van 't orgaan der ziel”. Maar mooi is stelling XIII: „Einstein's relativiteitsprincipe voert, logisch doorgedacht, tot verwerping van het relativisme”.

In dit proefschrift wordt reeds duidelijk gezien, dat het bij de primaire systematiek van de wijsbegeerte gaat om het antwoord op de vraag: hoe de verhouding is van God tot zijn schepsel (p. 444). In 1918 onderscheidt Vollenhoven scherp tussen God en wereld. Dat is zijn theïstisch standpunt. Later komt bij hem de drieslag hiervoor in de plaats: God, wet en kosmos.

Schilder maakt in zijn dissertatie gebruik van het proefschrift van Vollenhoven (p. 133, 134, 161), namelijk in het tweede hoofdstuk, waarin Schilder vijftig bladzijden aan de wijsbegeerte van de wiskunde besteedde. Beide theologen hebben dus aandacht voor de wiskundige problematiek gehad en bij beiden blijkt, dat deze belangstelling voortkomt uit het verlangen om de grondvragen van de logica door te denken.

Een ander punt van overeenkomst is dat Schilder en Vollenhoven in hun dissertatie vrijwel de gehele geschiedenis van de wijsbegeerte hebben gebruikt. Vollenhoven is daarin echter systematischer, Schilder geeft meer aandacht aan speciale tijden en scholen, waarbij de aandacht opvalt voor de wiskunde en voor het boeddhisme. Reeds in 1925 had Schilder geschreven over de boeddhistische Christus, maar de bladzijden over het boeddhisme in de dissertatie hebben we vooral te danken aan de promotor van Schilder, prof. dr. E. Herrigel, die in Japan hoogleraar in de wijsbegeerte was geweest en zich daar inleefde in de boeddhistische Zenmystiek²⁾.

De dissertatie van Schilder vertoont verder enige overeenkomst met het proefschrift van Kierkegaard. Schilder schreef over het begrip paradox, vooral bij Calvijn, maar ook bij Kierkegaard, Otto en Barth. Kierkegaard schreef over het begrip ironie, vooral bij Socrates, maar ook bij Fichte, Schlegel, Tieck en Salger. Beiden gaan er vanuit dat een idee een ontwikkelingsgang doormaakt en zo verschillende begripsstadia doorloopt. En beiden waren ze persoonlijk betrokken bij hun onderwerp; wat de ironie in het leven van Kierkegaard betekende zou men met de paradox in het leven van Schilder kunnen vergelijken. Zoals de ernst van Kierkegaard de ironie tracht te overwinnen, zo overwint de trouw bij Schilder het van zijn paradoxale natuur.

De dissertatie van Schilder kan men slecht vergelijken met die van Dooyeweerd. Wel is een andere vergelijking mogelijk. In de twintiger jaren, als Schilder de strijd tegen de paradox opent, gaat Dooyeweerd steeds meer

gebruik maken van het beginsel, dat overal waar een antinomie optreedt een fout in de probleemstelling of het uitgangspunt aanwezig moet zijn. Schilder verdedigt de stelling, dat Gods wetten niet tegenstrijdig zijn. Maar Dooyeweerd gaat verder en gebruikt deze stelling als bewijs voor foute gedachten en theorieën. Het is daarom van veel betekenis en geheel terecht, dat Schilder bij de conclusies van zijn dissertatie Vollenhoven en Dooyeweerd noemt. Schilder, Vollenhoven en Dooyeweerd zijn het eens over de calvinistische of schriftuurlijke wetsidee, die Schilder als volgt onder woorden brengt: „Darum steht oder fällt nach Calvin die Welt mit dem principium identitates und dem Satz des

Widerspruchs: sollte Gott der Gesetzgeber, seine Gesetze selbst brechen? . . . so ist, nach Calvin, auch darin die Erlösung nur wirklich Erlösung, dass sie die Denkgesetze als ursprüngliche Schöpfungsgesetze aufrecht erhält” (p. 465).

J. STELLINGWERFF.

¹⁾ W. J. van Welderen baron Rengers, Schets eener parlementaire geschiedenis van Nederland. III 1901—1914 door dr. W. H. Vermeulen. 's-Gravenhage 1950, p. 260.

²⁾ Zie p. 273 en ook De Reformatie 18e jg. april en mei 1938 waarin onder Kerkelijk leven een artikel van Herrigel, door de theol. candidaat L. Doekes vertaald, is opgenomen.

PERSSCHOUW

Reformatie of Restauratie?

In de Kamper Kerkbode schreef D. Visee een belangrijk artikel over bovengenoemd dilemma.

Hij tekende daarin eerst hoe in de Geref. Kerken successief de hiërarchie insloep tot ze in 1926 door middel van een kerkelijk vonnis officieel werd aanvaard.

En dan volgt er dit:

Slechts enkelen hadden door: het gaat mis. Prof. dr. S. Greijdanus, dr. W. A. van Es en de Amerikaanse dr. J. van Lonkhuyzen. Hun waarschuwingen mochten niet baten. Ook mannen die later in de Vrijmaking meegingen zwegen of verdedigden het recht Assen in 1926. Sinds dat jaar was het hek van de dam. De synode deed alles, de synode wist alles. In 1936 besloot ze maar eens deputaten voor leergeschillen te benoemen, waarom niemand gevraagd had. Het werd oorlog. Aller ogen waren gericht op . . . de synode. Die was er toen net. Gelukkig. Men vroeg om „leiding”. In al die moeilijkheden van de bezettingstijd. Over vragen van de arbeidsdienst, tewerkstelling in Duitsland, geestelijke verzorging van hen die niet onderdoken maar in dat land gingen werken. En de synode leidde. Het moet er bij gezegd: dat was geen fijn baantje. De synode nam leerbeslissingen. De synode schorste hoogleraren en emeritipredikanten. Waarom ook niet? Was het recht daartoe sedert 1926 niet en aan de Theologische Hogeschool en aan de Vrije Universiteit geleerd? Het is helemaal geen wonder dat de meeste kerken dat slikten.

Het is een wonder dat er nog een kleine honderdduizend kerkleden waren wier ogen geopend werden voor de machtsaanmatiging van de meerdere vergaderingen. Deze laatsten hebben daar overigens het hare toe bijgedragen: toen deze samenkomsten aan de lopende band predikanten, ouderlingen en diakenen gingen schorsen op wier leer en levenswandel „niets te zeggen viel” wreven vele gemeenten zich de ogen uit en vroeg men zich af: Wat is er aan de hand? Die schorsingen en afzettingen vonden geen weerklank in de gewetens der kerkleden — zoals in 1926. En toen men bovendien door de voorlichting van Greijdanus, K. Schilder, Deddens en anderen vernam dat die vergaderingen niet eens de formele bevoegdheid bezaten om ambtsdragers te schorsen, legde men, zoals het behoort, de besluiten van synoden en classis naast zich neer. Men achtte ze om met Voetius te spreken, als **scheurpapier**.

Intussen zou nu na de vrijmaking moeten blijken hoe diep de kerkelijke reformatie was gegaan. Er zijn in de Schrift meerdere voorbeelden van reformatie die ten diepste het hart van het volk niet hebben geraakt. Hoe vaak lezen we niet in het Oude Testament dat wel de afgoden werden weggedaan, „maar het volk offerde nog op de hoogten”. Dan keerde men wel weder tot de HEERE, maar niet met zijn gånse hart.

De oorzaak daarvan was meestentijds hierin gelegen, dat men geweigerd had de diepte van zijn zonde en ellende en afwijkingen te zien. Het hart was niet vanwege die afkerigheden gebroken, de geest niet door schuldbesef verslagen. En inplaats van een hartelijk schuldbelijden voor de HEERE, ootmoed en nederigheid over de zonde, zo lang bedreven, klonk al spoedig de roem over het feit dat men zich had bekeerd, en zijn zonde had

weggedaan. Inplaats dat men bekommerd was over de vraag of de HEERE die zonde wel had weggedaan.

De gevolgen bleven niet uit.

Een van de eerste was dat men de gemeenschap van zonde en schuld met degenen die achterbleven niet zag. Na de doleantie — hoe heeft een man als dr. Willem van den Bergh daarover geklaagd — zag men de schuld uitsluitend aan de kant van de Hervormden. En men vergat dat men zelf door jarenlang mee te doen aan het bederf van de Hervormde kerk mee schuldig was. En na de Vrijmaking zag men alleen maar schuld aan de kant van de synodalen. En er werd vergeten dat wij zelf — in onderscheid b.v. van wat een Greijdanus, Van Lonkhuyzen e.a. gedaan hadden — als verdedigers van de kerkrechtelijke koers, en van andere zaken, mee schuldig stonden aan de toestand waarin de Gereformeerde kerken gekomen waren. Het feit dat een man als prof. Schilder reeds lang had gewaarschuwd tegen anderzoverwording neemt de gemeenschappelijke schuld niet weg.

Een tweede gevolg was dat het kwaad niet bij de wortel werd weggedaan. De zieke boom werd gesnoeid, woekeringen werden uitgesneden, maar de ziekte in de wortel werd niet aangepakt.

Zo kwam ternauwernood de vraag aan de orde hoe toch reeds zo spoedig na de doleantie het goede kerkrecht en het goede kerkelijke pad weer verlaten werd. De opvattingen van A. Kuyper, Rutgers en anderen werden als normatief aanvaard zonder dat de vraag gesteld werd of men ook toen wel de oude synodalistische zuurdesem had uitgezuiverd. Het onderscheid tussen restauratie en reformatie werd te weinig gezien.

De restauratie gaat altoos terug op een vorige periode in de geschiedenis.

De reformatie gaat terug naar Gods Woord.

Daarom is de restauratie altoos conservatief.

De reformatie vindt de oorspronkelijke normen der Schrift.

De restauratie gaat terug tot „de vaderen”.

De reformatie tot de profeten en apostelen.

De restauratie zoekt slechts „oude paden”.

De reformatie de paden van het Woord Gods.

De restauratie is onbekwaam tot aanpassing aan de tijd.

De reformatie vindt juist omdat ze tot de oorsprongen teruggaat, nieuwe en verantwoorde wegen.

De restauratie vindt in de historie haar normen.

De reformatie — hoewel rekenend met het historisch geworden — heeft tot enige norm het Woord Gods.

Ik geloof, dat Ds Visee hier enkele dingen zegt, die door alle vrijgemaakten met de laatste ernst moeten overwogen worden. Ja, die voor hen een kwestie zijn van zijn of niet-zijn.

Het is inderdaad aangrijpend, hoe b.v. de dolerende broeders vlak na de doleantie zich verootmoedigden voor God. Van een stemming en houding van: „wij zijn de trouwen, de mensen die de strijd hebben gestreden, wij zijn het ware volk” is niet veel te ontdekken. Ze zuchtten: o God, wat zijn we ontrouw geweest. Wat hebben we U ontzaglijk veel verdriet gedaan! Wat hebben wij een veelszins onherstelbare schade aangericht aan Uw kerk.

In de „vrijmakingspreek” van Ds Sikkkel, de eerste na „de afwerping van het juk der hiërarchie” is geen zweem van glorie-en-

victorie-stemming. Neen we horen daarin klanken als deze:

„O wee ons! van wege onze zonden! Ons juist past boete en schuldbelijdenis! Wij, die het beter wisten, geven nog(!) in duizend opzichten den Eenigen Naam prijs. Voor onze oogen juist laat de Heere de muren zijner Kerk scheuren. Ons beschuldigt Hij schrikkelijk! En ons bezoekt Hij naar onze verdienste. Wij hebben ons **ambt** begraven in de aarde! Wij **zijn** niet uitgekomen voor Hem alleen. Wij **hebben** niet in Zijnen Naam den vijand wederstaan met het **gezag** van **Zijn Woord**. Wij hebben de dwalenden niet terug geroepen; de wolven niet geweerd; Zijn sacramenten niet rein gehouden; niet alles er aan gewaagd, opdat wij slechts **van Christus** zouden zijn.

Ons geld en goed ging voor! Onze rust en ons gemak gingen voor! Onze inzichten en standpunten gingen voor! Onze gewoonten en plannen gingen voor.

Daarom heeft de Heere over ons gebracht Zijn oordeel!

Als gevolg van deze houding kon men wêrkelijk trouw blijven in de strijd en aan de kerk des Heren. En daarom ook hield men de broeders, die niet met de doleantie megingen, zo stevig vast. Wat zou men zich ook boven hen verheffen? Was het niet alleen genade, dat men aan de strik was ontkomen? En dus bleef men hen vasthouden. Daarom bleef men voor hen bidden. Daarom bouwde men noodkerken, hopen dat al Gods volk weer één worden zou.

En deze geest heerste overal! Als Lindeboom na veel ploeteren eindelijk een vergadering in Utrecht bijeen heeft om de christelijke verzorging van krankzinnigen aan te pakken dan is het eerste wat deze broeders uitspreken, dat ze schuldig staan voor God! Ja, dat waren de mannen die gezwoegd hadden om zo ver te komen! Staande voor Gods aangezicht, verklaarden zij, dat zij schuldig stonden voor Hem, omdat in Nederland een christelijke verzorging van krankzinnigen, doofstommen en blinden ontbrak. Als Lindeboom vijf en twintig jaar later dat feit memoereert schrijft hij: „Plechtig, ja, ziel aangrijpend was dat oogenblik. Op de uitnodiging van den voorzitter, dat ieder die daarmede instemde, dit zou toonen door op te staan als voor Gods aangezicht, rezen allen op. Nog zie ik die schare daar staan, als voor Gods aangezicht, velen zichtbaar geroerd, in geruisloze stilte, onder den indruk van de tegenwoordigheid Gods”.

Langzamerhand is deze geest verdwenen. Men zag er minachtend op neer: Dat was maar piëtistisch gedoe, vroomheidscultus, subjectivisme! Men stak de duimen in het vest en presenteerde zich aan God en de mensen als „Wij Calvinisten”. Men was er zich diep van bewust het meest principiële, meest actieve, best georganiseerde, royaalst offerende, de meeste en de beste „leiders” bezittende volksgroep te zijn. Wat vormden b.v. die christelijk-historischen daarbij vergeleken een slap en onsamenhangend zaakje. Neen, dan „bij ons”! Een universiteit, en een prima pers, en een net van organisaties, dat heel het leven omspande, en een zending, en „mannen”, enz. enz. Daar kon niemand aan tippen. Ja, toen is het goud verdonkert.

Toen de doleantie 25 jaar oud was schreef de wijze, diepe Ds H. Hoekstra van Arnhem deze, in de kuyperiaanse wereld beslist zeer „bedenklijke” en „gevaarlijke” woorden: „Ik zou zoo gaarne gezien hebben, dat degenen die geestelijk gevoed waren met Kohlbrügge's werken zich mede hadden laten opnemen in het leven der Gereformeerde Kerken. Dat is slechts sporadisch en op enkele plaatsen geschied. Zij zijn ook een stam in Israël. Het **ingaan** op het **Woord Gods**, met ter zijde stelling van alle menselijke gedachten, eigenwilligheden en gevoelsdobberingen, het doen vallen van alle hoogheid des mensen, ook van den geloovigen en bekeerden mensch, voor de majesteit Gods en de volheid der genade van Christus, is een element dat ons zeer noodig is”.

Wie een man als Hoekstra kent, beseft wat het betekent dat hij deze dingen zégt en móest zeggen.

Ik geloof, dat inderdaad ook ten aanzien van de vrijgemaakte kerken de levensvraag is: zullen zij door Gods genade, en dus in een permanente strijd tegen alle hoogmoed, tot voortgaande reformatie, d.i. tot **voortgaande, echte bekering**, van de **echte**, eigen zonde

vervaardigd worden — of komt het onder ons alleen maar tot een beetje restauratie. Blijft die oude geest van zelfingenomenheid, zelfverzekerdheid, gearriveerdheid of zal de Geest, de Heilige Geest overwinnen? Zullen we almeer ingeleid worden in de genade van Jezus Christus of zal er bij ons uitsluitend zijn een voortgaand cultiveren van het „kerkelijk leven”, de scholen, de pers, de politieke en sociale organisaties enz.?

En die vraag is ook klemmend ten aanzien van „het kerkverband”.

Als er ook ten aanzien daarvan geen reformatie is en blijft dan bereikt men hoogstens een restauratie. Dan wordt de organisatie gecultiveerd en dan komen er regelingen, bepalingen, een juridisch geraamte, en deputaten. Misschien is dat alles dan wel 100% dolerend. Dat zal evenwel niet verhinderen, dat de kerken door twisten, conflicten, en andere narigheden verwoest worden of, dat is misschien nog erger, in rustige rust inslapen.

Maar als er werkelijke reformatie is. Een leven dicht bij de HERE, in geloof, liefde, dienst, ootmoedigheid, lankmoedigheid, verdraagzaamheid, dan gaat het in de kerk en in het samenleven der kerken goed ook al mankeert er aan de „organisatie van het kerkverband” nog wel het een en ander.

Er zijn voorbeelden, dat echte, slechte hiërarchie in de kerken optrad terwijl de organisatie voluit antihiërarchisch was. Er zijn ook voorbeelden van fijn schriftuurlijke kerkregering, terwijl de officiële structuur van de kerk behoorlijk hiërarchisch was.

Neen, ik denk er niet aan daarom een hiërarchische kerkinrichting in enigerlei opzicht te verdedigen. Ik wil alleen maar zeggen, dat als er geen ware vreze des Heren is, het altijd onherroepelijk mis gaat. En dat als die vreze des Heren gaat leven in allerlei gedeformeerde kerken nog wonderlijke en heerlijke dingen kunnen geschieden.

C. V.

VAN HIER EN GINDS

Ridderorden voor Hongaarse theologen

Naar Hungarian Church Press meedeelt zijn op 30 december 1957 een aantal leidende kerkelijke figuren uit Hongarije namens het presidium der Hongaarse Volksrepubliek onderscheiden met de „Vandellorde” dezer republiek. Deze onderscheiding viel aan de betrokken personen ten deel wegens „hun betoonde trouw in de dagen der contrarevolutie en hun in het belang van het Hongaarse volk verrichte werk in de vredesbeweging, alsook vanwege hun streven de goede verhoudingen tussen Staat en Kerk te bevorderen”. Tot de onderscheidenen behoorden o.a. de geref. bisschop A. Bereczky, de lutherse bisschop Lajos Vető, de president der Baptistenkerk Laszlo Szabo en de gereformeerde hoogleraren Dr. Tibor Bartha en Dr. Laszlo Marton Pakozdy.

Rede van Janos Peter

In „Het Parool” stond het volgende bericht: De heer Janos Peter heeft eind vorig jaar voor de synode van het kerkdistrict van de Hongaarse Hervormde kerk aan gene zijde van de Theiss een lange rede gehouden, nadat hij om ontheffing uit zijn ambt van bisschop had verzocht. De heer Janos Peter is nl. in nog vollediger communistische staatsdienst overgegaan.

Zijn rede, door het persbureau der Hongaarse kerk thans verspreid, bevat scherpe aanvallen op mannen als Laszlo Pap en Ravasz, voor wie de heer Peter tijdens de korte volksofstand van 1956 moest wijken. Maar ook dr. W. A. Visser 't Hooft, algemeen secretaris van de Wereldraad van Kerken, moet het ontgelden.

De bijeenkomst (in Hongarije) van het Centrale Comité van de Wereldraad van Kerken in de zomer van 1956 noemt de heer Peter „een organisch bestanddeel van de psychologische voorbereiding, die tot de gebeurtenissen van de tegenrevolutie geleid heeft”. „Terwijl met de tegenrevolutie in het leven van het Hongaarse volk het meest tragische spel begon, telefoneerden Laszlo Pap en Visser 't Hooft iedere dag met elkaar en juichten over datgene wat in Hongarije geschiedt en wat er gaat gebeuren”.

De aftredende „bisschop” gaf zijn gehoor nog enige voorschriften: „Men moet terwille van de kerk ernstig optreden tegen overblijfselen, symptomen, leringen van de reactie. Zij die nog altijd Amerika aanbidden, moeten voorgoed van Amerika bevrijd worden”.

Tenslotte dankte de heer Peter vier mannen aan wie hij met hartelijke liefde zeide te denken. Het waren de Chinese bisschop Ting, de metropoliet van de Russische orthodoxe kerk Nikolaj, de Tsjechische prof. Hromadka en prof. dr. Karl Barth. „Deze vier broeders dank ik hartelijk voor de liefde, het vertrouwen, de trouw en de gemeenschap”.

Wegens plaatsgebrek moest het artikel **Antithese en Isolement (II)** tot de volgende week overstaan.

KERKNIEUWS

Beroepen: te Deventer: J. Mulder te Gees; te Terneuzen: H. Smit te Utrecht; te Musselkanaal: P. Plaatsman te Driebergen.

Aangenomen naar Enumatil: E. Koop te Zaandam.

Bedankt voor Armadale (Free Ref. Church): J. M. Zinkstok te Meppel.

Ds J. van Benthem. De uitzending van Ds J. van Benthem naar Borneo is wegens de situatie in Indonesië niet doorgegaan.

Ds J. Klamer. De kerkeraad van Bunschoten-Spakenburg besloot met de samenwerkende kerken in overleg te treden om de mogelijkheid te overwegen ds J. Klamer uit te zenden naar Ned. Nieuw-Guinea.

Beroepbaar verklaard. Op verzoek van de Vrije Geref. Kerk van Kaapstad (Zuid-Afrika) heeft de classis Middelburg naar art. 8 K.O. praeparatoir geëxamineerd en beroepbaar verklaard de Heer H. H. van der Linden te Goes, M. D. de Grootstraat 20.

De classis Groningen verklaarde, na afgelegd praeparatoir examen, beroepbaar kand. H. den Boeft. Diens adres is Hora Siccama-singel 90 te Groningen, Tel. 27996.

Ds J. Meester zal D.V. op 7 aug. als boordpredikant een reis meemaken naar Canada met de „Grote Beer”, ter geestelijke verzorging van de emigranten.

Can. Ref. Churches. Volgens de Can. Ref. Magazine heeft de synode van de C.R.C. eenparig uitgesproken, dat de schorsing van Ds Loopstra onwettig en onrechtvaardig was en dat ze niet kan voldoen aan het haar gedane verzoek uit te spreken, dat de besluiten van de classes in juli 1957 „te haastig en ten onrechte geschied zijn”.

Adressen: ds A. R. Bosman, Wigboldusstraat 1, Ten Boer;

Cand. Ref. Church of New-Westminster: c.o. Rev. Wm J. van Oene, 1784—6th Street, New Westminster B.C. Canada;

Bilthoven: J. den Bok, Sweelincklaan 2c;

Glanerbrug: H. Marsman, Eetmaalstr. 57, Enschede.

AANKONDIGINGEN

De Gereformeerde Emigratie stichting (Thomas à Kempisweg A32, Utrecht, tel. 030 - 30335) zond ons een aardige brochure. **Winnipeg, de poort van het Westen.** In deze brochure wordt op onderhoudende, duidelijke wijze het een en ander verteld over Winnipeg als plaats voor emigratie. Allen die over emigratie naar Canada denken doen verstandig ook van dit geschriftje kennis te nemen. Men kan het op aanvraag bij de Geref. Emigratie stichting verkrijgen.

Drukkerij Steenberg

ZEIST - TELEFOON 2452

Periodieken

Boekwerken

Handeldrukwerk